

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний авіаційний університет

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Методичні рекомендації з підготовки до семінарських занять
для студентів денної форми навчання
усіх спеціальностей

Київ – 2011

УДК 930.8(075.8).

Укладачі: І.В. Братусь, В.С.Дорошенко, Г.А.Лісовик, Л.Г.Настенко, О.М.Яценко.

Рецензент: к.і.н., доц. О.А.Юрченко

Затверджено на засіданні кафедри історії та культурології Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету
(протокол № 9 від 31.03.2010)

Історія української культури: Методичні рекомендації з підготовки до семінарських занять для денної форми навчання всіх спеціальностей. Уклад.: І.В. Братусь, В.С.Дорошенко, Г.А.Лісовик, Л.Г.Настенко, О.М.Яценко.

Викладено основні принципи та методи підготовки до контрольних робіт, самостійної та індивідуальної роботи з дисципліни «Історія української культури». Подано рекомендації щодо самостійного опрацювання матеріалу.

Для студентів денної форми навчання всіх спеціальностей.

ВСТУП

«Історія української культури» - дисципліна багато в чому синтетична. Саме цей предмет увібрав у себе доволі розлогі відомості про минуле й сьогодення нашого народу, про його культурний доробок. При уявній простоті українська культура явище дуже складне й багатогранне. Тривалий час її зводили до «шароварщини» - гопак, борщ і т.п. Це робилося свідомо – вважалося, що подібне спрощення унеможливить сприйняття українців «серйозно», призведе до фальшування історії та культури. На жаль, частково так і сталося.

На хвилі набуття Україною незалежності по розпаду СРСР культура знову вийшла на перший план. Сьогодні імпульс дослідження вітчизняної культурної спадщини багато в чому глушиться різноманітними негативними тенденціями в нашому суспільстві. Поряд з відвертим ідеологічним замовленням з'являються й інші деструктивні течії в культурі, що розмивають та пригнічують волелюбний дух українців. Та культурне й економічне відродження нації неможливе без системної та глибокої консолідації зусиль по вивченню вітчизняної культури.

Саме ці методичні вказівки пропонують структуровану підготовку до семінарських занять, організації самостійної та індивідуальної роботи з дисципліни «Історія української культури». Скориставшись порадами, студент зможе ефективно розподілити навчальний час, визначити доміанти основних культурних реалій та долучитися до невичерпної скарбниці духовного доробку нашого народу.

Структура та зміст методичних рекомендацій органічно поєднує попередній досвід в царині вивчення української культури та залучення новітніх технологій – роботи з Інтернетом, мультимедійними матеріалами і електронними документами.

Методичні рекомендації адресовані в першу чергу студентам всіх спеціальностей при вивченні дисципліни «Історія української культури».

Методичні рекомендації до семінарських занять
Семінарське заняття

Вступ. Сутність культури. Основні концепції культури.
Витоки української культури

План

1. Визначення культури.
2. Національна та світова культура.
3. Функції культури.
4. Масова та елітарна культури. Поняття «субкультура».
5. Трипільська культура.
6. Культура кіммерійців.
7. Скіфська культура.
8. Культура сарматів.
9. Мистецькі здобутки античних міст-полісів Північного Причорномор'я.
10. Культура та дохристиянські вірування давніх слов'ян.

Основні поняття: антропологічний підхід, цивілізація, термін культура, національна культура, світова культура, демократична культура, тоталітарна культурна, мова і культура, субкультура, масова культура, елітарна культура, виховна функція культури, оціночна функція культури, інформативна функція культури, нормативна функція культури, світоглядна функція культури, комунікативна функція культури, трипільська доба, мистецтво трипільців, кіммерійці, скіфська космогонія, поховальні обряди, пектораль, звіриний стиль, сармати, Ольвія, Херсонес, Пантікапея, Феодосія, політеїзм, грецька освіта, театральне мистецтво, музика, етногенез слов'ян, зарубинецька культура, черняхівська культура, гончарство, ковальство, початок писемності, дохристиянські вірування слов'ян

Література: [2]; [3]; [7]; [8]; [11]; [12]; [13]; [36]; [61].

Методичні рекомендації

Варто знати, готуючись до **першого питання**, що культура – це сукупність всіх матеріальних та духовних цінностей, створених людством протягом свого існування. Це найбільш часто уживане в Україні визначення культури. За своєю природою культура – явище багатогранне та проблемне.

Предмет «Історія української культури» становить собою важливу ланку в тривалому процесі підготовки фахівців з усіх галузей знань. При підготовці цього питання необхідно визначити методи вивчення навчальної дисципліни, що в дидактиці мають різні класифікації - за джерелами знань і характером сприймання інформації, за характером логіки пізнання та за рівнем проблемності засвоєння знань і рівнем студента. При вивченні «Історії української культури» варто звернути увагу на наступні групи методів навчання: словесні, наочні, практичні, що широко застосовуються. Еволюцію поглядів на культуру варто розглядати виходячи з хронологічних меж від античності до наукових тверджень ХХІ століття. Варто відстежити, як поступово культура набувала сучасного вигляду, що цей термін став синтетичним сплавом. Сутність поняття «культура» відстежується в багатьох вимірах, що характеризують різні культурні рівні. Сучасні наукові визначення культури та основні підходи до вивчення культури можна звести до найбільш актуальних тверджень про всеохопність культурних явищ. На думку вчених, у середині 1960-х років утвердилося розуміння культури як сукупності матеріальних і духовних цінностей, створених людиною. Слово «культура» також ототожнюється з формами духовного розвитку людини й суспільства.

Вивчаючи **друге питання**, варто чітко розрізнити схожість і відмінність національної та світової культури. Світова культура складається з найбільш значимих досягнень національних культур. Інколи світова культура витісняє національні, оскільки значно перевищує їх естетичним рівнем. Основою національної культури є мова.

Третє питання пов'язане з розглядом функцій культури. Для розуміння цього питання необхідно дослідити функції

культури - пізнавальну, інформативну, світоглядну, комунікативну, регулятивну, аксіологічну й виховну.

Масова та елітарна культура розглядаються в **четвертому питанні**. Традиційна і сучасна культура постійно перебувають в умовах взаємодії – хоча сучасна культура й загрожує поступовим витісненням традиційній. Основними концепціями культури прийнято вважати еволюціоністську, антропологічну, філософську, соціологічну, революційно-демократичну, циклічну тощо. Культура і цивілізація багатьма вченими тлумачаться з різним ступенем відповідності одна одній. взаємозв'язки між ними виступають у трьох основних формах: 1) генетична: культура творить цивілізацію; перша не є повною, завершеною, поки не втілилась у другій; 2) структурно-функціональна: культура і цивілізація є різними сторонами людської діяльності як системи і жодна з них неможлива без іншої; 3) дисфункціональна: цивілізація створюється культурою як реалізація її творчого потенціалу, в інтересах вільного розвитку людини; однак, часто досягнуті результати стаючи стереотипними, шаблонними, ведуть до втрати сенсу, «висоти» культурних цінностей, формують ілюзію самодостатності й самовдоволення цивілізації.

Субкультура як складник культури визначається специфікою змісту таких загальних ознак, як предмети, що складають умови і об'єкт інтересів її членів; способи регуляції взаємодій і відношень між ними; критерії оцінки взаємодій і станів субкультури в цілому.

Поняття «етносу» та «культурної ідентифікації» варто досліджувати з спроби зрозуміти складності ідентифікації народу в сучасному світі. Компоненти культурної ідентифікації – це культура, мова і звичаї. Усі вони взаємопов'язані, проте кожний з них зберігає відносну самостійність і за певних умов може виконувати самодостатню функцію.

Ідея рівноправності культур в сучасному світі не тільки популярна, але й часто необхідна – вона ідеологічно протидіє розпалу шовінізму. Поняття «етноцентризму» та «культурного релятивізму» варто досліджувати в контексті формування «титильної нації». Основні принципи «розуміння» інших культур полягають в толерантності й терпимості. Культура українського

народу, як самобутнє явище в історії світової цивілізації є незаперечним фактом. Значення засвоєння культурних надбань і особистісної культури у професійній підготовці майбутнього спеціаліста сьогодні багатьма усвідомлюється, бо без подібних знань неможлива повноцінна особистість.

Вивчення **п'ятого питання** варто розпочинати з чіткого уявлення про основні етапи етнокультурних процесів в Україні: трипільська (V –III тис. до н.е.), скіфо-сарматська доба (VII ст. до н. е. – III ст. н. е.) та осередки античної цивілізації на теренах України (VII ст. до н.е. – V ст. н.е). Слов'янська доба (I ст. н.е.).

Культура кіммерійської доби розглядається в **шостому питанні**. Початок залізної доби. Декоративно-прикладне мистецтво, кам'яне різьбярство та монументальна скульптура були доволі своєрідні. Кіммерійська кам'яна скульптура відноситься до меморіального жанру давньої монументальної пластики, мистецтво якої розповсюдилось по всій території Причорномор'я. Вона довгий час привертала до себе увагу багатьох істориків та археологів, які досліджували етнографічне походження і пластичні особливості своєрідних, для цього регіону, стел.

Сьоме питання присвячене культурі скіфів. Скіфська космогонія (система уявлень про Всесвіт) становила частину індоіранської. Їй притаманні уявлення про впорядкований Всесвіт, що має форму квадрата, відмежованого на півдні океаном, а на півночі – Ріпейськими горами (можливо, так античні автори називали Іранські гори), що сягали небес. Для вивчення цього питання необхідно з'ясувати просторові характеристики скіфської моделі світу, скіфську міфологію, поховальні обряди скіфів та скіфську військову культуру. Окремо варто відзначити скіфський звіриний стиль, що має свої відмітні особливості, одна з яких — об'єднання реалізму з декоративними мотивами. Наприклад, на золотій прикрасі для щита з Костромського кургану на Кубані тіло оленя зображене реалістично, а роги — абсолютно неправдоподібної форми. Але композиційно виникає суцільний

образ: завитки рогів, розташовані вздовж всієї спини тварини, підкреслюють його легкість і стрімкість. Шедеври золота скіфів й по сьогодні виступають одними з найбільших культурних досягнень в Україні. Всесвітню популярність отримала золота пектораль з кургану Товста могила на Дніпропетровщині. Головним мотивом прикраси предметів були зображення тварин в звіриному стилі: оленя, лося, ведмедя, коня, птахів, риб. Існували певні закономірності, наприклад, риба зображалася тільки на кінських налобниках. Це доводить, що зображення мали не тільки естетичне, але і магічне значення.

Культура сарматів розглядається в **восьмому питанні**. Сармати (грец. Σαρμάται) — це загальна назва споріднених зі скіфами кочових іраномовних племен скотарів, що вживалася еллінськими й римськими істориками. Атрибути військової культури сарматів мало свою специфіку. Своєрідною особливістю суспільного ладу сарматів, особливо в ранній, савроматський період, було високе становище жінок в родині та суспільстві. Вони були не лише хранительками вогнищ і вихователями дітей, але і воїнами нарівні з чоловіками. Знатні жінки нерідко виконували почесні жрецькі функції. Показово, що в могилу померлої жінки, навіть дівчинки, нерідко клали, окрім прикрас, і предмети озброєння. Про вірування сарматів відомо значно менше, ніж про релігійні уявлення скіфів, але багато в чому вони подібні.

Розглядаючи **дев'яте питання**, необхідно з'ясувати причини й наслідки для культури великого грецького переселення до Північного Причорномор'я та Криму. Культура грецьких міст-держав на території України: Ольвії, Херсонесу, Пантікапея, Феодосії, Боспорського царства. Політеїзм релігійних вірувань грецьких міст-полісів – це все важливі фактори тогочасної культури. Поєднання в пантеоні богів Північного Причорномор'я грецьких культів та вірувань місцевих племен відтворювало самобутність цих міст. При підготовці до цього питання варто відзначити перехід до монотеїзму в Боспорському царстві, освіту та виховання в грецьких містах-полісах Північного Причорномор'я, початкові школи та гімназії, значення фізичного виховання. До нашого часу дійшло багато пам'яток офіційної лапідарної епіграфіки – написів, вирізьблених на кам'яних плитах,

що містили державні закони, декрети, угоди тощо. Судячи з великої кількості графіті на уламках посуду, стилів (кістяних паличок для писання та інших пам'яток), можна зробити висновок, що писемність і освіта були найбільш важливими сторонами культурного життя населення цього регіону.

Розвиток наукових знань в грецьких містах-полісах Північного Причорномор'я пов'язують з персоналіями історика Сіріска, філософів Біона Борисфеніта, Смікра, Сфера Боспорського. Досягнення медицини, літературні пам'ятки, листування – все це теж частка культури в грецьких містах-полісах Північного Причорномор'я. Містобудування та архітектурні традиції, пластичне мистецтво античних міст-полісів Північного Причорномор'я багато в чому пов'язане з храмовою архітектурою та поховальними спорудами. При підготовці до цього питання варто відзначити напрями у живописі: сакральний та наївно-реалістичний. Театральне життя Ольвії та Херсонесу було розлогим, викремлювалися комедія та трагедія. Музика, сольний, хоровий спів відтворювали античні традиції. Зверніть увагу на музичні інструменти: ліра, кіфара, арфа, флейта, орган, сурма, труба.

Десяте питання присвячене зародженню й становленню слов'ян. В даний час до складу слов'янських народів входять українці, білоруси, поляки, чехи, словаки, болгари, серби, хорвати, гасконці, словенці, росіяни. Але на початковому етапі існувала ще маса груп і племен слов'ян, які були відомі в Греції, Малій Азії, Північній Африці, деякі селилися навіть в Іспанії. Проблема походження слов'ян - одна зі найбільш складних. Умовно можна виділити два напрями в суперечках: міграційна теорія і теорія автохтонного походження слов'ян. Зарубинецька культура — одна з головних археологічних культур України періоду Залізного віку. Територія розповсюдження зарубинецької культури — басейни Прип'яті, середнього і частково горішнього Дніпра. Час — приблизно 200 рік до РХ до 200 року після РХ. Була визначена у 1899 і засвідчена понад 500 пам'ятками. Черняхівська культура - археологічна культура у 100—500 роках залізної доби. Поширена на території лісостепового Подніпров'я між Дінцем, Дністром, Прутом і вздовж Буга, а також на південному

сході Польщі, Чехії, Словаччини, Угорщини, Румунії, Болгарії. Відкрита у 1900—1901 Вікентієм Хвойкою біля с. Черняхова на Київщині. Пам'ятки черняхівської культури — безкурганні могильники (поля поховань) та поселення. Осілі хліборобско-скотарські племена черняхівської культури жили у великих неукріплених поселеннях.

Писемність у східних слов'ян з'явилася приблизно ще в першій половині IX ст. У “Житії” слов'янського просвітника Кирила зберігся переказ, що він бачив у 860 р. в кримському Херсонесі (Корсуні) книги, написані “руськими письменами”. Ці ж “руські письмена” згадують й арабські письменники X ст. Культура та дохристиянські вірування давніх слов'ян. При підготовці до питання варто відзначити, що міфологія – складова духовної культури слов'ян. Як і інші давні багатобожні (політеїстичні, язичницькі) вірування, вірування давніх слов'ян були тісно пов'язані з обожненням явищ і сил природи. Слов'янський пантеон богів включає Перуна (бог блискавки), Хорс (бог сонця), Стрибог (бог вітру), Велес (покровитель скотарства), Сварог (бог-коваль) тощо. Цілісність і самобутність культури слов'ян. «Повість временних літ» про звичаї східних слов'ян.

Питання для самостійної роботи

- Яке визначення культури Ви вважаєте найбільш правильним і повним?
- Від якого слова походить термін "культура"?
- Які основні підходи до вивчення культури використовуються сьогодні?
- В чому полягає демократизм антропологічного підходу?
- Перерахуйте основні функції культури.
- Наскільки умовною є межа між матеріальною та духовною культурою?
- Що є основою національної культури?
- Які ви знаєте ознаки масової культури?
- Які основні теорії походження слов'ян Вам відомі?
- Які народи проживали на території сучасної України в давнину?
- Що Ви знаєте про трипільську культуру?
- Яких язичницьких слов'янських богів Ви знаєте?
- Які ви знаєте основні слов'янські свята?
- Що було притаманне поховальним та весільним обрядам?

Що ви знаєте про наукові уявлення давніх слов'ян?

Семінарське заняття

Культура Київської Русі та Галицько-Волинської держави

План

1. Візантійська культура та її вплив на Київську Русь.
2. Роль християнства у розвитку культури Київської Русі.
3. Література Київської Русі.
4. Давньоруська архітектура та мистецтво.

Основні поняття: іконопис, писемність, літописання, фреска, мозаїка, фортифікація, книжкова мініатюра, канон, синтез традицій, архітектурна школа, гончарство, металопластика, різьбярство, ткацтво.

Література: [1]; [2]; [4]; [6]; [8]; [10]; [15]; [25].

Методичні рекомендації

Розглядаючи **перше питання**, варто відзначити, що духовно-культурна спадщина Візантії і Київська Русь тісно пов'язані. Візантійська імперія (395-1453) — середньовічна держава, східна частина Римської імперії. Свою назву «Візантійська імперія» держава отримала в наукових працях вже після свого зникнення. Столицею Візантійської імперії був Константинополь (антична назва - Візантій, слов'янська - Царгород, сьогодні - Стамбул). Самобутні культурні традиції

Візантії стали підсумком складної взаємодії античних традицій і християнства. Їх співвідношення виявлялося по-різному, на тому або іншому етапі одна із сторін висувалася на перший план, або навпаки — придушувалася. Ці процеси, що проходили у всіх без виключення галузях культури, склали принципову лінію розвитку візантійської культури. Вплив Візантії на розвиток архітектури, живопису, монументального живопису, іконопису, книжкової мініатюри, військової організації Давньоруської держави доволі великий – саме візантійські майстри допомогли зробити перші кроки й створили ті художні канони, яких на українських землях дотримувались ще протягом століть. При цьому мистецька культура Київської Русі не була калькою візантійської - самобутність культури Київської Русі, специфічні риси народного світосприйняття завжди були наявні й створювали неповторний колорит. Київська Русь – це перша серйозна спроба українського народу збудувати власну могутню державу. Звичайно, про українців тут можна говорити з певними застереженнями – ще мали минути століття запеклої боротьби та страждань, доки наша нація сформується остаточно.

При підготовці **другого питання** необхідно проаналізувати причини й наслідки запровадження християнства та його вплив на розвиток культури та освіти. У X столітті християнство стало панівною релігією в Європі, що неминуче вплинуло на зростання його культурної ролі. На Русі про християнство було вибірково поширене ще до офіційних релігійних реформ Володимира Великого: християнами були Аскольд і Дір. Достовірним є факт хрещення княгині Ольги у 958 році. Але вирішальним для процесу християнізації культури було введення цієї релігії як державної в 988—990 рр.

Особливо варто звернути увагу на слов'янську писемність. Особливий інтерес у цьому плані становить «софійська абетка», виявлена С. Висоцьким на стіні Михайлівського вівтаря Софійського собору в Києві. Абетка написана на фресковій штукатурці, містить 27 букв, з яких 23 відповідають грецькому алфавіту, а чотири - Б, Ж, Ш, Щ - слов'янському мовленню. На думку С. Висоцького, «софійська» абетка відбиває один з перехідних етапів східнослов'янської писемності, коли до

грецького алфавіту почали додавати букви, щоб передати фонетичні особливості слов'янської мови¹. Не виключено, що перед дослідником відкрився алфавіт, яким користувалися на Русі ще за часів Аскольда та Діра.

Введення християнства значно прискорило розвиток писемності і літератури на Русі. Князь Ростислав, що очолював Велико-Моравське князівство, звернувся до візантійського імператора Михаїла з проханням: прислати вчителів, які знають слов'янську мову, щоб його народові переклали Святе Письмо. З цією місією поїхали до Моравії Кирило і Мефодій. Вони повезли з собою церковні книги, перекладені слов'янською мовою: Євангеліє, Псалтир, Апостол та інші. Ними були розроблені кирилиця та глаголиця.

Чільне місце посідали організація та розвиток шкільної справи. При підготовці цього питання варто проаналізувати бібліотеки та розкрити явище диглосія (функціонування високої книжної і живої народної мов). Піклування про освіту з часу введення християнства взяли на себе держава і церква. За князювання Володимира Святославича в Києві вже існувала державна школа, в якій навчались діти "нарочитої чаді" - найближчого оточення князя¹. Таких дітей брали в школи не для того, щоб із них зробити паламарів і священників, а щоб виростити державних діячів, здатних підтримувати стосунки з іншими країнами.

Школа для підготовки освіченого духовництва була відкрита Ярославом у Новгороді. У ній, за свідченнями "Повісті временних літ", навчалось 300 дітей із заможних сімей. У 1086 р., згідно з повідомленням літопису В.Татищева, дочка Всеволода Ярославича Янка заснувала при Андріївському монастирі школу для дівчат.

При підготовці до **третього питання** варто ознайомитися з пам'ятками юридичного права Київської Русі. «Руська правда» – збірка стародавнього руського права, складена в Київській державі у XI—XII ст. на основі звичаєвого права. Студенту необхідно проаналізувати жанри перекладної і оригінальної літератур: церковна лірика, житійна, релігійна, філософсько-

публіцистична, ораторська, агіографічна, світська. Важливе місце у розкритті цього питання належить таким творам, як «Слово о Законі і Благодаті» митрополита Іларіона, «Послание пресвітеру Фоме» Клима Смолятича, «Притча о человеческой души і о телесе» Кирила Туровського, «Повчання» Володимира Мономаха». «Слово о полку Ігоревім» - визначна пам'ятка давньоукраїнського письменства. При розгляді цього питання варто особливо звернути увагу на літописання. Зокрема, «Повість временних літ» – перший системний виклад історії на східнослов'янських землях та визначний літературно-енциклопедичний твір. «Киево-Печерський патерик» збірка оповідань про ченців Києво-Печерського монастиря, заснованого в середині XI ст. Літописання в Галицько-Волинській державі репрезентує Галицько-Волинський літопис, що є основним історичним джерелом з історії Галицько-Волинського князівства з початку до кінця XIII ст.

Четверте питання охоплює давньоруську архітектуру та мистецтво. Для ознайомлення з цим матеріалом варто з'ясувати, що храм має багато компонентів духовно-художньої тканини - Біблія, сюжети фресок, мозаїк та розписів, символіка кольорів. Важливим у вивченні цього питання є синтез візантійських і місцевих традицій, запозичення та трансформація, роль канону в будівництві та оздобленні храмів. При підготовці цього питання розглядається Десятинна церква – перший кам'яний храм Київської Русі. Містобудування характеризує своєрідні досягнення культури будівництва. Примітно, що розвиток монументального зодчества був тісно пов'язаний з релігією. Зразки фортифікаційної архітектури варто проаналізувати на прикладі Золотих Воріт. Світське будівництво Київської Русі посідало не таке важливе місце, як релігійна архітектура. Синтез візантійських і місцевих традицій, запозичення та трансформація, роль канону в будівництві та оздобленні храмів зумовили неповторний колорит мистецтва Київської Русі. При підготовці до цього питання варто звернути увагу на Київську архітектурну школу, Софію Київську, Успенський собор, архітектурні канони давньоруського зодчества, Чернігівську архітектурну школу, Спасо-Преображенський та Борисо-Глібський собори, Галицьку архітектурну школу (поєднання давньоруських та західноєвропейських традицій),

церкву св. Пантелеймона. Варто звернути увагу й на Володимир (Дмитрівський, Успенський собори, церква Покрова на Нерлі); Боголюбово (палац князя Андрія, собор при ньому); Суздаль (кремль, церква Бориса та Гліба).

Особливу увагу варто звернути на фресковий та мозаїчний живопис. Центральним є образ Богоматері в монументальному живописі. Примітно, що Оранта Софії Київської – шедевр візантійського та давньоруського мистецтва. При підготовці питання варто звернути увагу на станковий живопис — рід живопису, твори якого мають самостійне значення і сприймаються незалежно від оточення. Буквально — живопис, створений на станку (мольберті). Особливе місце посідав іконопис. Книжкова мініатюра розглядається в наступній ретроспекції: «Остромирове Євангеліє», «Ізборник Святослава». Мініатюра — витвір образотворчого мистецтва малого розміру, виконане тонким пензлем. Ними прикрашалися богослужбні книги, історичні і літературні твори.

Студент має знати, що образотворче мистецтво Галицько-Волинського князівства знаходилося під сильним впливом візантійського. Галицько-Волинські ікони особливо цінувалися у Західній Європі. Чимало з них потрапило до польських храмів після завоювання князівства. Мистецтво іконопису галицько-волинських земель мало спільні риси з московською іконописною школою 14 — 15 століть.

Студенту необхідно звернути увагу на декоративно-ужиткове мистецтво та художні ремесла: гончарство, металопластику, різьбярство, деревообробку, ткацтво. При підготовці цього питання певне місце посідає аналіз віртуозної майстерності давньоруських ювелірів: скань, чернь, зернь, перегородчата емаль. Okремо варто проаналізувати в цьому питанні напрямки театрального, музичного та танцювального мистецтва: народне, мистецтво княжих салонів, церковне. При підготовці питання необхідно підкреслити світове значення культури Київської Русі.

Питання для самостійної роботи

В чому полягала феодальна сутність Київської Русі?

Які основні аргументи висував Володимир Великий при прийнятті християнства східного обряду (православ'я)?

Які наслідки мало прийняття християнства для подальшого культурного розвитку Київської Русі (та України)?

Чим характеризується правління Ярослава Мудрого?

Яка основна ідея "Слова о полку Ігоровім"?

Що Ви знаєте про фрески та мозаїки часів Київської Русі?

Яка причина феодальної роздробленості в Київській Русі?

Чи правомірно вважати Галицько-Волинську державу "першою" українською державою?

Семинарське заняття

Впливи ренесансу в українській (XIV – XVI ст.)

План

1. Особливості європейського Ренесансу.
2. Культурна діяльність братств.
3. Містобудування й мистецтво.
4. Освіта і наука. Полемічна література.

Основні поняття: Ренесанс, Реформація, братства, Берестейська унія, гуманізм, антропоцентризм, полемічна література, друкарство, портретний живопис, єзуїти.

Література: [1]; [2]; [4]; [6]; [8]; [10]; [15]; [25].

Методичні рекомендації

Перше питання полягає в аналізі європейського Ренесансу та його вплив на розвиток української культури у XIV-XVI ст. У XIV-XV ст. у культурному житті багатьох європейських країн відбувся могутній сплеск. Згодом цей період назвали Відродженням або Ренесансом. Студент має звернути увагу на те, що гуманізм Ренесансу – це така типова свідомість, для якої характерні вільнодумство та світський індивідуалізм. Важливо врахувати, що істотною характеристикою Ренесансу є відродження

античного мислення і науки. Принципово новим для ренесансної епохи є піднесення значення краси, і насамперед чуттєвої краси, що варто відзначити при підготовці цього питання. Глибоке пізнання природи, людини, космосу характерне майже для усіх представників Відродження. Практичного значення набуває різнобічна освіченість митця, його обізнаність у різних галузях наукових знань. Леонардо да Вінчі був не тільки великим художником, але й здійснював дослідження у різних галузях науки – математиці, механіці, фізиці, знався на анатомії, геометрії, фортифікації, меліорації, лінгвістиці, віршуванні, музиці. Альбрехт Дюрер відомий як живописець, гравер, скульптор, архітектор, теоретик мистецтва і, крім того, винахідник системи фортифікації.

Студент має розуміти, що розповсюдженню гуманістичних ідей на Україні сприяло встановлення культурних зв'язків з країнами Західної Європи. При розгляді цього питання важливим є з'ясування причин гальмування ренесансних впливів в українських землях.

В контексті прогресивних ідей зазначеної доби, необхідно розглянути й **друге питання** про діяльність братств - центрів національно-релігійного відродження. Культурно-освітня діяльність братств: створення шкіл, шпиталів, друкарень. Відродження православної церкви відбувалося із значними проблемами. Засновниками Львівського Успенського братства були мешканці українського кварталу в центрі Львова. Свою культурну діяльність Львівське Успенське братство розпочало з організації української міської школи вищого, ніж усі дотеперішні, рівня і з викупу від лихваря друкарні Івана Федорова. Невдовзі ця друкарня запрацювала, ставши першим суто громадським видавничим підприємством України. Таким чином, діячі братства стали продовжувачами справи тих освічених львів'ян, які свого часу підтримали друкаря.

Важливе місце в культурному відродженні посіло Київське Богоявленське братство - національна православна громадська освітницька організація. Заснована в 1615 на Подолі. Об'єднало кращих представників української шляхти, духовництва, ремісників, купців. Особливої сили й політичної ваги братству надав вступ до нього гетьмана П.Сагайдачного з усім Військом

Запорозьким, завдяки чому воно перетворилося на могутній осередок національно-визвольного й культурного руху. З його ініціативи в 1620 в Україні було відновлено православну церковну ієрархію. Найбільшою заслугою братства як культурного осередка було заснування в 1615 Київської братської школи, на базі якої згодом було започатковано Києво-Могилянській колегіум (з 1701 — Києво-Могилянська академія).

Для розуміння **третього питання** варто врахувати, що на розвиток архітектури XIV ст. істотно вплинуло запровадження в деяких містах Магдебурзького права. Це сприяло зростанню міст, розвитку самоврядування, в архітектуру проникають елементи ренесансного стилю. Посилене укріплення міст було пов'язане з військово-політичною ситуацією того часу, нападами феодалів один на одного, численними набігами татар та частими війнами. Велика кількість замків і фортець була побудована на Поділлі, Волині, Галичині (Кам'янець-Подільський, Луцьк, Володимир-Волинський, Острог, Львів, Хотин та ін.). при цьому студент має знати, що містобудування XVI - першої половини XVII ст. зазнало відчутного впливу європейського Відродження. Особливо яскраво ренесансні риси втілено в західноукраїнських містах.

Провідне місце в архітектурі Ренесансу належить світським будівлям – ратушам, замкам-палацам, житлам міщан.

При підготовці до цього питання рекомендується звернути увагу на Острог – «волинські Афіни», ренесансні впливи у Львові – «Чорна кам'яниця», вежа Корнякта, кам'яне різьблення, каплицю Боїмів. Мистецтво тої доби вивчається на прикладі ренесансної скульптури, надгробку князя К.Острозького Києво-Печерської Лаври, ренесансний живопис, іконостаси П'ятницької та Успенської церков у Львові, церква св. Духа в Рогатині. Видатні українські художники: Л. Пухало, Ф. Сенькович, М. Петрахович. Особливо варто розглянути портретний живопис.

При підготовці до **четвертого питання**, студент має опанувати концепціями представників гуманістичної наукової думки в українських землях: Юрій Дрогобич, (Ю. Котермак), Павло Русин із Кросна, Станіслав Оріховський. Острозький науково-культурний центр. Важливим для вивчення цього питання є факт заснування К. Острозьким слов'яно-греко-латинської

академії (триязичний ліцей). Варто розглянути персоналії при підготовці до цього питання Г. Смотрицького, К. Лукаріса, Д. Наливайка, І. Лятоша – вчених та викладачів Острозької академії. Для вивчення цього питання особливу вагу має книгодрукарська справа в Україні. Так, Ш. Фіоль – друкар першої україномовної книжки поза межами України, а І. Федоров – першодрукар в українських землях. Вивчення цього питання пов'язано ще з новими напрямками в українській літературі. Варто відзначити такі групи, як представники європейської гуманістичної традиції: Ю. Рогатинець, М. Смотрицький, З. Копистенський, Д. Наливайко, С. і Л. Зізанії. Не менш знанні й представники візантійської традиції: І. Вишенський, І. Борецький, Й. Княгицький, Й. Почаївський, І. Копинський. В цьому питанні має бути проаналізована студентом поезія. Важливими для вивчення питання є персоналії П. Беринда, Т. Ставровецький, К. Сакович, М. Смотрицький. Полемічна література стала важливою ідейною зброєю в боротьбі за соціальне та національне визволення українського народу та сприяла піднесенню національно-визвольного руху.

Питання для самостійної роботи

Чому литовське панування в Україні не було відзначено вихолошуванням культури?

Яким чином відбувалася польська культурна експансія?

Що Ви думаєте про Берестейську унію та її наслідки?

Яких основних представників полемічної літератури Ви знаєте?

Які Вам відомі факти з життя Івана Федорова?

Семінарське заняття

Феномен українського бароко (XVII – XVIII ст.)

План

1. Стильові ознаки бароко.

2. Культура козацтва.
3. Особливості українського бароко.
4. Барокова література. Життя й творчість Григорія Сковороди.

Основні поняття: європейське бароко, книговидавнича справа, козацтво, Запорозька Січ, гетьман, монументальний живопис, парсуана, геральдика, вертеп, шкільна драма, містерія, мораліте, інтермедія, інтерлюдія, трагедія, бурлеск, мемуарно-історична проза.

Література: [1]; [2]; [4]; [6]; [8]; [10]; [15]; [25].

Методичні рекомендації

При вивченні **першого питання** особливу увагу варто звернути на вплив європейської культури XVII-XVIII століття на українські землі. Для розуміння цього необхідно збагнути світоглядні та стилістичні засади європейського бароко. Хронологічні рамки бароко в Україні сягають двох століть –XVII-го та XVIII-го. Бароко (від португ. *barroco* – «перлини вибагливої форми»), який став стилем епохи, цілісною художньою системою. Він вплину на усі види і жанри мистецтва, на філософську та наукову творчість. Динамізм, який був притаманний мистецтву бароко, зумовлювався його схильністю до метафорично-алегоричного осягнення дійсності, до контрастів та чітких антитез. При самобутність українського бароко, його характерні риси, напрямки і школи. Українському бароко були притаманні різні ідейно-стильові тенденції: було офіційне аристократичне «високе бароко» та «низове» бароко, яке розвивалося в тісній взаємодії з фольклором.

Українське бароко мало масштабний розвиток і вплинуло на стилі білоруського та російського мистецтва. Українське бароко утверджувало образи, які характеризували колективні, суспільні, національні риси народу в цілому. До естетичних особливостей українського бароко можна віднести багатобарвність,

контрастність, мальовничість, посилену декоративність, динамізм і головне - небачену вигадливість форм.

Друге питання охоплює багатогранну тему про культуру козацтва. При його розгляді варто розглянути самобутні традиції козаків, їх своєрідну культуру. Козацькі традиції були водночас демократичними та жорсткими. Вони відповідали морально-етичним еталонам нашої нації. Студенту варто збагнути принципи формування в культурі образу козака, що залишився актуальним й по сьогодні. При підготовці цього питання окремо розглядається внесок гетьманів у розвиток української культури.

Для вивчення цього питання важливо зрозуміти, що майже одночасно зі спалахом культурно-національного руху в останній чверті XVI ст. дуже зросло значення козацтва, яке поступово стало чинником не лише суспільного життя, а й культурного розвитку. Формується реєстрове козацтво і тісно пов'язана з ним Запорозька Січ. Незважаючи на те, що спершу козацтво не було дуже численним, саме образ козака-лицаря з часом стає загальнонародним ідеалом. Студент має знати, що козацька старшина поповнюється за рахунок бояр і міщан, "покозачитися" прагнуть селяни. Заслуги козаків у захисті українських земель від татарських набігів добре відомі. Захищаючи свої станові права, виступаючи проти наступу на власні вольності, козацтво в ряді випадків, зокрема у роки козацьких повстань, очолює ширший рух, в якому поєднувалися соціальні й національно-релігійні мотиви.

Варто звернути увагу, що після проголошення церковної унії боротьба за права православної церкви, проти нав'язування унії стала лозунгом, який надав релігійного забарвлення іншим політичним вимогам козацтва.

Для розуміння **третього питання** варто звернути увагу на особливості українського бароко в архітектурі. Місцеві й регіональні школи дерев'яного та мурованого зодчества. Варто опрацювати постаті видатних майстрів барокової архітектури: І. Григоровича-Барського, С. Ковніра, Й. Шеделя, І. Зарудного, Ф. Старченко та інші. Особливості стилю бароко в образотворчому

мистецтві важливі для розуміння цієї культурної доби. Особливу увагу варто надати монументальному живопису, художній школі Києво-Печерської лаври, парусні, портретному живопису, емблемо- та герботворчості, символам української геральдики, іконопису. Варто опрацювати персоналії І. Рутковича, Й. Кондзелевича, М. Петраховича, Ф. Сельковича. Чільне місце доби бароко посідає Жовківський мистецький центр та його представники: Ю. Шимонович, І. Туткович, А. Альтомоне. При підготовці питання особливе місце посідає художня школа київської академії: І. Щирський, Д. Галятовський, Г. Левицький, Л. Тарасевич, І. Мігура. Додатково може бути розглянута Київська граверна школа.

Розгляд цього питання також пов'язаний з вивченням персоналій та культурних аспектів української барокової музики та музичної освіти. Для початку може бути розглянутий життєвий і творчий шлях М. Дилецького – засновника партерного хорового концерту. Варто відзначити культурні аспекти камерної вокальної музики: український романс. Студент має дослідити найвідоміших композиторів: А. Веделя, М. Березовського, Д. Бортнянського. Окремо варто опрацювати театральне мистецтво: вертеп, шкільна драма (містерії, мораліте, інтермедії, інтерлюдії, драма). При цьому варто відзначити, що Феофан Прокопович – реформатор українського барокового театру.

При вивченні **четвертого питання** варто звернути увагу на те, що у XVII-XVIII ст. українська література, що також розвивалася в контексті європейського бароко, досягла своєї довершеності та оригінальності. Разом з староукраїнською літературною або церковнослов'янською мовою застосовувалась латина та польська мови. Часто сюжетна лінія мала походження із сучасного тогочасним письменникам життя, героями ставали вихідці з усіх станів суспільства.

Особливих успіхів у літературному бароковому процесі досягла українська віршована поезія, народні думи та пісні про "козацьку славу". Авторами поетичних творів були церковні ієрархи, рядові священники та ченці, вчителі, студенти, урядовці, мандрівні дяки, письменні селяни. Поезія відзначалася значним жанровим та змістовним розмаїттям. Виділялась релігійно-філо-

софська, елітарно-міфологічна, шляхетська, панегірична (поезія хвалебного змісту), міщанська, громадсько-політична, історична, лірична, гумористично-сатирична поезія, що тісно перепліталася з народною пісенністю. Вміння складати вірші за всіма правилами книжкової верифікації свідчило про рівень освіченості та інтелектуалізму. С. Полоцький, Д. Туптало, С. Яворський К. Транквіліон-Ставровецький - писали в елітарному бароковому стилі. Характерним жанром барокової поезії є епіграма. У цьому жанрі працював І. Величковський. У XVII ст. великого поширення набули панегіричні вірші, писані на честь високопоставлених осіб та з нагоди якоїсь урочистої події.

В цей період дальшого розвитку набула народна поезія, насамперед історичні пісні та думи. Вони пройняті героїкою, патріотизмом, прагненням до волі. Саме такими є народні твори «Зажурилася Україна», «Гей, не дивуйте, добрії люди», «Розлилися круті бережечки», «Ой з-за лісу, із-за темного». Відтворені образи Б.Хмельницького («Чи не той то Хміль»), Нестора Морозенка («Ой Морозе, Морозенку, ти славний козаче»), Івана Сірка («Та ой як крикнув же та козак Сірко»). Багато пісень, переказів і легенд склали народні поети про Максима Залізняка, Івана Гонта, Олексу Довбуша.

Підготовку до варто розпочати з розгляду зародження ідей просвітництва в Україні Центральне в місце в підготовці до цього питання посідає творчість Г. С. Сковороди – підсумок старої барокової літератури та започаткування просвітницького реалізму. Внесок Г. С. Сковороди в духовну культуру українського народу полягає в багатьох напрямках діяльності. Особливість творчої поведінки Григорія Сковороди (яка потім відбилася і на характері його філософського вчення) полягала в тому, що при негативному відношенні до світу, що грузнув в користолобстві, він обрав таку позитивну форму боротьби зі злом, при якій центр тягаря з області критики політичних відносин в суспільстві був переміщений в сферу освіти, культури та моралі.

Питання для самостійної роботи

Що Ви знаєте про походження козацтва?

Які чинники слугували основними ідеологічними засадами козацтва?

Що Ви можете сказати про ставлення козаків до християнської віри?
Яких основних українських гетьманів ви можете назвати?
Які Ви знаєте історичні думи та пісні про козаків?
Які характерні ознаки стилю бароко?
Що Ви можете сказати про особливість українського бароко?
Які літературні твори у стилі бароко Вам відомі?
Чому українці дуже добре сприймають стиль бароко?
Що Ви можете сказати про філософські погляди Григорія Сковороди?
Чому Г.Сковорода вів аскетичний спосіб життя?
Що означає автоєпітафія "Світ ловив мене, але не спіймав"?

Семінарське заняття

Епоха просвітництва та романтизму в Україні (кінець XVIII – перша половина XIX ст.)

План

1. Засади європейського просвітництва та його українська інтерпретація.
2. Життя й творчість Івана Котляревського.
3. Освіта та наука. «Руська трійця». Культурні аспекти діяльності Кирило-Мефодіївського братства.
4. Життя й творчість Тараса Шевченка.

Основні поняття: просвітництво, романтизм, класицизм, університети, етнографія, фольклористика, інтелігенція, реалізм.

Література: [1]; [2]; [4]; [6]; [8]; [10]; [15]; [25].

Методичні рекомендації

Перше питання варто розглядати знайомлячись з широким колом світоглядних засад європейської культури, зокрема такими знаковими ознаками Просвітництва. Необхідно засвоїти художні особливості романтизму та класицизму. Романтизм (фр.romantisme) — ідейний рух у літературі, науці й мистецтві, що виник наприкінці 18 ст. у Німеччині, Англії й Франції, поширився з початку 19 ст. в Україні. Характерними

ознаками романтизму є заперечення раціоналізму, відмова від суворої нормативності в художній творчості, культ почуттів людини. Класицизм (англ. classicism, від лат. classicus — зразковий) — напрям в європейській літературі та мистецтві, який уперше заявив про себе в італійській культурі XVI - го ст. Найбільшого розквіту досягає у Франції (XVII ст.). Певною мірою притаманний усім європейським літературам, у деяких зберігав свої позиції аж до першої чверті XIX ст.

Розвиток української культури на межі століть репрезентований при підготовці до **другого питання** через вивчення життя й творчості видатного українського письменника Івана Котляревського. Шедевром українського класицизму стає героїко-комічна поема Івана Котляревського «Енеїда» — твір бурлескний і травестійний. При підготовці до цього питання варто окремо відзначити роль і місце «Енеїди» на новому етапі розвитку української культури.

Для **третього питання** важливо дослідити історіографічні дослідження та їх вплив на формування національної самосвідомості. Чільне місце в підготовці до вивчення питання посідає «Історія русів». Важливим в тогочасній культурі стало формування системи освіти, зокрема, заснування університетів у Харкові та Києві. Бурхливим був розвиток наукових знань; значного розвитку зазнали етнографія та фольклористика. При підготовці цього питання необхідно розкрити роль інтелігенції в національно-культурному відродженні української культури.

Вивчення цього питання варто продовжити з аналізу об'єднання, щовійшло в історію під назвою «Руська трійця» (1833—1837 рр.) — галицьке літературне угруповання, очолюване М. Шашкевичем, Я. Головацьким та І. Вагилевичем, що з кінця 1820-их років розпочало на Західних Українських Землях національно-культурне відродження. Породжене в добу романтизму, воно мало виразно слов'янофільський і будительсько-демократичний характер. Учасники його вживали прибрані слов'янські імена (Шашкевич — Руслан, Вагилевич — Далібор, Головацький — Ярослав, його брат Іван — Богдан, Ількевич — Мирослав і т. д.)

При розгляді цього питання важливо розкрити культурні аспекти діяльності Кирило-Мефодіївського братства. Кирило-Мефодіївське братство (Кирило-Мефодіївське братство) — українська таємна політична організація, що проіснувала виникла в грудні 1845 року в Києві. Ініціаторами створення братства виступили Василь Білозерський, Микола Гулак, Микола Костомаров, Пантелеймон Куліш, Опанас Маркевич. Студент має знати, що ця організація була названа іменами відомих слов'янських просвітителів Кирила і Мефодія. До братства незабаром увійшли: Георгій Андрузький, Олександр Навроцький, Дмитро Пильчиков, Іван Посяда, Микола Савич, Олександр Тулуб. Особливу увагу при підготовці цього питання варто надати участі в братстві Тараса Шевченка.

Підготовка до **шостого питання** вбирає в себе широкий спектр життєвих колізій та творчих здобутків Тараса Шевченка. Місце Т. Шевченка в українській і світовій культурах важко переоцінити. При підготовці цього питання центральне місце посідає загальнонаціональна значущість творчості Т. Шевченка. Світове значення творчості Кобзаря є незаперечним.

Студент має розуміти, що Т. Шевченко є основоположником нової української літератури. Академік І. Дзюба вважає, що стрижнем його творчості є його переживання долі України, його переживання і долі народу українського, і нації в історичному розвитку, в отих всіх конфліктах і проблемах, які виникали і в історії України, і які стояли перед Шевченком і його сучасниками, і які, власне, уявлялися і на майбутнє.

Творчість Шевченка постає чи не найвидатнішим всеєвропейським і світовим явищем, бо досі, як слушно зауважив Вадим Скуратівський, «вікове горе має, по суті, не мало своїх літературних уст, не розверзалося ними, не прорізалося своїм художнім голосом». Були окремі літературні спроби, але настільки несміливі й наслідувальні стосовно панівної культури, що ставали панською іграшкою, а не грандіозним мистецьким явищем і національно-соціальним викликом, яким була творчість великого Кобзаря. Саме Шевченко вперше в історії порушив тисячолітню німоту соціальних низів. Тому “Кобзар” і має планетарне значення,

саме українським словом вперше заговорили невідомі досі для елітарної культури світи, речником яких став українець, він своєю творчістю демократизував європейську та світову літературу.

Шевченко — явище унікальне. Його немає з ким порівняти у письменстві інших народів. Не тому, що він кращий за інших. Йдеться про особливий генотип культури нашої країни.

Питання для самостійної роботи

- Як постать Т.Шевченка вплинула на формування української культури?
- Чим був новаторський твір І.Котляревського «Енеїда»?
- Проаналізуйте картини Т.Шевченка .
- В чому драматизм долі учасників «Руської трійці»?

Семинарське заняття

Українська культура на шляху національного відродження (друга половина XIX – перше двадцятиріччя XX ст.)

План

1. Українська культура в світовому контексті(друга половина XIX – перше двадцятиріччя XX ст.).
2. Розвиток освіти та науки в Україні.
3. Українська література, професійний театр, музика, архітектура та живопис.
4. Розвиток культури за часів Української національно-демократичної революції (1917-1921).

Основні поняття: реалістична література, критичний реалізм, художники-передвижники, балет, опера, ампір, еkleктика, Валуєвський циркуляр (1863), Емський акт (1876), мовознавство, імпресіонізм, неоромантизм, професійний театр, віденський ренесанс, псевдо візантійський стиль, модерн.

Література: [1]; [2]; [4]; [6]; [8]; [10]; [15]; [25].

Методичні рекомендації

Підготовку до **першого питання** варто розпочати з найближчих контекстних позицій української культури серед світових тенденцій. При підготовці варто звернути увагу на романи і повісті - провідні жанри реалістичної літератури (Л.Толстой, І.Тургенєв, Ф.Достоевський, М.Салтиков-Шедрін, О. де Бальзак, Стендаль, Ч.Діккенс, Г.Флобер, У.Теккерей, А.Франс, Г.де Мопассан). Реалізм у живописі (художники-передвижники: І.Крамской – «Невідома»; І.Суріков – «Бояриня Морозова»; Г.Мясоедов – «Земство обідає»; В.Перов – «Приїзд гувернантки до купецького дому», «Тройка»; І.Рєпін – «Не чекали»; пейзажний живопис: І.Левітан – «Над вічним спокоєм»; О.Саврасов – «Граки прилетіли»; І.Шишкін – «Ранок у лісі»). Реалістичні тенденції розвитку музики (П.Чайковський – опери «Мазепа», «Євгеній Онєгін», «Пікова дама», балет «Лебедине озеро»; Г.Берліоз – «Реквієм»; А.Адан – «Жізель»; Ж.Оффенбах – оперета «Прекрасна Єлена»). Творчість композиторів «Могутньої кучки» – М.Балакірева, Ц.Кюї, М.Мусоргського, О.Бородіна, М.Римського-Корсакова. Театральне мистецтво: драми Ф.Шіллера, В.Гюго, Б.Шоу, Г.Ібсен, А.Чехова, М.Гоголя. Архітектура, стиль ампір, еkleктика.

Відповідь на **друге питання** доцільно розпочати з характеристики розвитку освіти та наукових знань в Україні. Заснування університетів у Києві та Одесі. Створення системи вищих спеціальних навчальних закладів. Наукові дослідження О. Ляпунова, М. Ващенко-Захарченка, М. Авенаріуса, М. Пальчикова, М. Бекетова, І. Мечнікова, М. Гамалії, І. Полюя, М. Делоне. Тиск цензури та обмеження національно-культурного руху. Валуєвський циркуляр (1863) та Емський акт (1876). Заснування в Петербурзі журналу “Основа” (1861–1862). Культурно-просвітницька діяльність громад. В.Антонович, П. Житецький, П. Чубинський, Т. Рильський, М. Драгоманов. Південно-Західний відділ Російського географічного товариства – перший науковий українознавчий осередок в Наддніпрянській Україні. Західноукраїнські землі – П’ємонт національно-

культурного відродження. А. Вахнянин і заснування “Просвіт” (1868). Створення Наукового товариства ім. Т. Г. Шевченка (1873). Громадсько-культурна діяльність М. Грушевського.

Трансформація культурницького руху. Формування інфраструктури української культури. Етнографічні дослідження та фольклористика: Ф. Вовк, В. Хвойко, М. Сумцов, П. Чубинський. Розвиток мовознавства: П. Житецький, О. Потебня, А. Кримський, Б. Грінченко.

Третє питання розглядає багато явищ в українській літературі, зокрема, напрям критичного реалізму в українській літературі: М. Вовчок, Л. Глібов, А. Свидницький. Поетичні збірки. П. Грабовський, С. Руданський. Поява історичного роману в українській літературі. П.Куліш “Чорна рада”. Соціально-побутовий та соціально-психологічний напрям в українській літературі. І. Нечуй-Левицький, О. Кобилянська, П. Мирний. Імпресіонізм та неоромантизм в українській літературі. М. Коцюбинський, Л. Українка. І. Франко – найвизначніша постать української класичної літератури. Напрями неоромантизму (Л. Українка) та модернізму (М. Коцюбинський, М. Вороний, В. Винниченко, О.Олесь) в українській літературі. Виникнення “Молодого театру” (Л. Курбас, М. Куліш). Формування українського модерного театру: В. Винниченко, О. Олесь.

Розгляд цього питання також пов'язаний з дослідженням українського професійного театру та його найвизначніших представників: М. Кропивницького, М. Садовського, М. Старицького, І. Карпенко-Карого, П. Саксаганського. Необхідно проаналізувати й театральне життя Західної України.

При підготовці до вивчення музичних аспектів необхідно звернути увагу на діяльність С. Гулака-Артемовського, П. Сокальського, М. Аркаса. М. Лисенко – засновник української класичної музики.

В даному контексті треба також розкрити особливості в архітектурі: еkleктика, віденський ренесанс, псевдовізантійський стиль, модерн. Українське пластичне мистецтво та живопис. Створення художніх навчальних закладів: художніх студій (О. Мурашко, С. Новаківський) та художніх училищ. Розгортання музейної справи. Меценати української культури.

На завершення розгляду цього питання студенту варто розглянути імпресіонізм в українському живописі. І. Труш, О. Новаківський, О. Мурашко. Певну увагу необхідно надати вивченню українського авангарду. Для українського образотворчого мистецтва багато зробили брати Кричевські, О. Богомазов, В. Татлін, О. Архипенко. При підготовці необхідно зазначити, що Г. Нарбут – видатний український графік.

При розкритті **четвертого питання** слід зазначити, що йдеться про в себе широкий часовий проміжок від Першої світової війни (1914 – 1918) до розвиток культури за часів Української національно-демократичної революції (1917–1921). Закладення засад національної середньої та вищої освіти (відкриття першої української гімназії ім. Т.Г. Шевченка, Українських державних університетів у Києві та Кам'янці-Подільському, Педагогічної академії, Академії мистецтв, заснування Державного українського архіву, Національної галереї мистецтв, Українського історичного музею, Української національної бібліотеки, Український театр драми та опери, Української Державної капели, Державного симфонічного оркестру, реорганізація вищих навчальних закладів. Створення Української академії наук. Ініціатива її заснування вийшла від Українського Наукового Товариства в Києві в квітні 1917 р., але здійснили її щойно за Української Держави (1918): на пропозицію міністра освіти та мистецтва М.Василенка створили спеціальну комісію, яка від 9 липня до 17 вересня 1918 р. виробила законопроект про заснування УАН, затверджений гетьманом П.Скоропадським 14 листопада 1918 р. Згідно зі статутом Академія мала 3 відділи: історико-філологічний, фізико-математичний, соціально-економічний.

В. Вернадський – перший президент УАН. Володимир Вернадський належав до тих патріотів України, які передбачали щасливе завтра свого народу, який обов'язково посяде гідне місце і в Європі, і в світі.

Питання для самостійної роботи

Хто гідно представляв український театр?

Які основні ідеї закладені в творчості Лесі Українки?
В чому основна проблематика творів І.Франка?
Які аспекти української культури часів УНР?

Семинарське заняття

Українська культура у міжвоєнний період, роки Другої світової та Великої вітчизняної воєн (1920–1945)

План

1. Культурні аспекти діяльності Радянської влади в Україні в галузі освіти і науки (перші десятиріччя).
2. Українське культурне відродження.
3. Розвиток музичного та театрального мистецтва. Зародження українського радянського кінематографу. Образотворче мистецтво. Архітектура.
4. Українська діаспора в міжвоєнний період.
5. Культурне життя в роки Другої світової війни.

Основні поняття: українізація, наукові дослідження, пролеткульт, неокласики, неосимволісти, панфутуристи, конструктивісти, необароко, музичний авангард, кінематограф, батальний жанр, радянський класицизм, монументальна скульптура, кубізм.

Література: [1]; [2]; [4]; [6]; [8]; [10]; [15]; [25].

Методичні рекомендації

При підготовці **першого питання** важливо відзначити культурне будівництво в радянській Україні. Політика українізації її завдання та риси. Ліквідація у 1920-х роках неписьменності населення, Діяльність товариства «Геть неписьменність!». Створення

системи освіти. Запровадження з 1932 р. трьох типів шкіл: початкової, неповної середньої, середньої. Розвиток вищої освіти. Заснування Київського авіаційного інституту. Педагогічна система виховання особистості А.Макаренка.

Заснування ВУАН. Наукові дослідження 1920-х років з математичної фізики (М. Крилов); експериментальної зоології (І. Шмальгаузен); започаткування вивчення економічної географії К. Воблим, відкриття першого у світі Демографічного інституту під керівництвом М. Птухи, наукові доробки історика права М.Василенка, сходознавця А.Кримського та ін. Розвиток різних галузей науки у 1930-ті рр.: розщеплення вперше в СРСР атомного ядра в Харківському Українському фізико-технічному інституті; досягнення офтальмолога В.Філатова, створення Інституту історії України.

Для кращого розуміння **другого питання** варто врахувати розмаїття напрямів та стилів - особливість літературного процесу. Домінування «пролеткульту». Спілка «Гарт» (В. Елан-Блакитний, М. Хвильовий, В. Сосюра). Спілка селянських письменників «Плуг» (А. Головка, П. Панч). Неокласики (М. Зеров, М. Рильський, М. Драй-Хмара); неосимволісти (П. Тичина, Є. Плужник, В. Мисик та ін.), панфутуристи (М. Семенко, Г. Шкурупій, ранні М. Бажан, Ю. Яновський), конструктивісти (В. Поліщук), необароко (ранній П. Тичина). Заснування «Вільної академії пролетарської літератури» (ВАПЛІТЕ) та її діяльність. Експериментальні прозові твори Г. Михайличенко («Блакитний роман»), М. Хвильового («Вальдшнепи», збірки «Сині етюди», «Осінь»), Г. Косинки, Ю. Яновського, М. Йогансена, В. Підмогильного. Експресіоністичність прози В. Винниченка («Сонячна машина»), А. Головка («Діти Землі і Сонця», «Червоний роман», «Можу»), п'єс П. Куліша. Провісник літератури абсурду в Україні О. Влизько («Сфінкс»). Популярність гумориста Остапа Вишні. Загибель українського культурного ренесансу: «розстріляне вродження».

Історична проза 1930-х років: З. Тулуб («Людолови»), І. Ле («Наливайко»). Прозові твори А. Макаренка («Педагогічна поема»), О. Копиленка («Десятикласники»), О. Донченка («Школа

над морем»). Пригодницькі фантастичні жанри: повість М. Трублаїні «Шхуна Колумба», В. Владка «Нашадки скіфів».

Розвиток музичного мистецтва розглядається в **третьому питанні**. Творчість композиторів Г.Верьовки, П. Козицького, Л. Ревуцького, М. Колесси. Започаткування Б. Лятошинським українського музичного авангарду (опера «Золотий обруч»). Новаторські тенденції у творчості композиторів В. Косенка, М. Вериківського (автор першого українського балету «Пан Каньовський»). Творча діяльність капели «Думка» – одного з кращих хорових колективів країни.

Плідний розвиток театрального мистецтва необхідно відстежити в діяльність Першого Українського театру Радянської республіки ім. Т. Шевченка, Українського драматичного театру ім. М. Заньковецької, «Молодого театру» (з 1922 р. – модерний український театр на чолі з Лесем Курбасом), драматичного театру ім. І. Франка на чолі з Г. Юрою. Нові за духом і формою драматичні твори: «Фея гіркого мигдалю» І. Кочерги; «До третіх півнів» Я. Мамонтова; «97», «Народний Малахій», «Мина Мазайло», «Поетична соната» М. Куліша, драматургія О. Корнійчука («Загибель ескадри», «В степах України»). Плеяда майстрів сцени: А. Бучма, Н. Ужвій, Ю. Шумський, П. Няtko, М. Яковченко та ін.

При підготовці до цього питання, студент має опрацювати матеріали про центри кіновиробництва. Особливої уваги заслуговує творчість О. Довженка – переломний етап у розвитку кіномистецтва та його «поетичне» кіно: «Звенигора», «Арсенал», «Земля».

Необхідно згадати про те, що суттєвого значення набуло образотворче мистецтво. Зокрема, модернізм в українському мистецтві: М. Бойчук, А. Петрицький. Майстер батального жанру та графічних ілюстрацій М. Самокиш, пейзажні твори М. Бурачка, Г. Світлицького, портретний жанр М. Жука. Майстри образотворчого мистецтва Галичини: А. Монастирський («Запорожець»), І. Груш, О. Новаківський.

Доцільно наголосити на формуванні у відповідності до доби форм в архітектурі. Серед них студент має знати конструктивізм (будівництво приміщень Держпрому у Харкові).

І. Фомін – основоположник пролетарської архітектури (будинок Кабінету міністрів України); А. Заботолоний – яскравий представник «радянського класицизму» (будинок Верховної Ради України). Монументальна скульптура: монумент на честь 200-річчя Г.Сковороди у Лохвиці та пам'ятник у стилістиці кубізму Артему (Сергееву) у Донбасі за проектом І.Кавалерідзе.

Діаспора розглядається в **четвертому питанні**, для підготовки якого необхідно врахувати особливості розвитку української культури та освіти в Польщі, Чехословаччині та Румунії у міжвоєнний період. Українські освітні заклади. Діяльність Наукового товариства імені Т.Шевченка (М. Возняк, В. Гнатюк, І. Крип'якевич, С. Томашівський, Ф. Колесса). Наслідком спільної праці подвижників НТШ стала перша «Українська Загальна Енциклопедія» під редакцією І. Раковського «Велика історія України» та «Історія Українського Війська» з видавництва І. Тиктора. В 1937 р. серед численних праць Географічної комісії НТШ вийшов «Атлас України та сумежних країв» під редакцією Володимира Кубійовича. У 30-х роках напередодні нової світової війни зросла функція НТШ, як видавця часописів культурологічного спрямування. Серед них «Українська книга» (з 1937 р.), «Українська музика» (з 1939 р.) журнал «Сьогочасне і минуле» (1939 р.). Роль «Просвіт» в поширенні освіти і культури. Літературний процес та його напрямки: Д. Донцов, О. Ольжич, О. Теліга, Я. Галан, П. Козланюк, С. Тудор, І. Вільде, Б. Лепкий, Н. Королева. Поетична спадщина С. Гординського та Б.-І. Антонича. Спілка революційних письменників «Західна Україна». Спочатку це була секція Спілки селянських письменників «Плуг». Від квітня 1926 — окрема літературна організація, що об'єднувала понад 50 письменників і художників — вихідців із західноукраїнських земель в Києві, Одесі, Дніпропетровську, Полтаві. Очолювали «Західну Україну» Дмитро Загуд, згодом — Мирослав Ірчан.

Трагічні сторінки культури України мають бути дослідженні в **п'ятому питанні**. Пограбування німецькими окупантами мистецьких та історичних цінностей українського народу (вивезення за межі України понад 40 тис найцінніших

музейних експонатів). Висвітлення патріотичних, національних почуттів народу в мистецьких творах: віршовані твори М.Рильського «Слово про рідну матір»; П.Тичини «Голос матері»; В.Сосюри «Любіть Україну». Діяльність української науково-технічної інтелігенції в тилу: впровадження співробітниками інституту, очолюваного Є.Патоном, нових методів електрозварювання у виробництві танків та авіабомб; створення під керівництвом академіка О.Богомольця ефективних медичних препаратів для лікування поранених бійців. Кіномистецтво: художні фільми режисерів Л. Лукова («Олександр Пархоменко»), М. Донського («Як гартувалася сталь»; «Нескорені» та «Райдуга» за сценарієм В. Василевської, який отримав премію «Оскар»). Образотворче мистецтво: графіка (серії малюнків на теми війни В. Касіяна: «У фашистській неволі», «Українська боротьба», «Відомсти»).

Питання для самостійної роботи

Які основні проблеми української культури початку ХХ століття?

В чому специфіка творчості М.Хвильового?

Яким був наслідок політики українізації?

В чому феномен «розстріляного відродження»?

Які культурні аспекти Голодомору в Україні?

В чому суперечливість української культури часів другої світової війни?

Семінарське заняття

Розвиток культури в УРСР (1945–1991)

План

1. Культурний розвиток в УРСР у повоєнний період.
2. Музика й кіномистецтво.
3. Шістдесятництво.
4. Наука і освіта.

Основні поняття: реформування освіти, відбудова, телебачення, шістдесятники, зближення націй, ядерна фізика, фестиваль, застій, перебудова.

Література: [1]; [2]; [4]; [6]; [8]; [10]; [15]; [25].

Методичні рекомендації

Важкі повоєнні роки варто розглядати в **першому питанні** з здійснення переходу до обов'язкової семирічної освіти (1953), Закон про реформування шкільної освіти (1959), реорганізація вищих навчальних закладів. Видатний педагог і громадський діяч В.Сухомлинський.

Образотворче мистецтво післявоєнних років: С.Бесєдін – «Визволення Києва», В.Костецький – «Повернення», Т.Яблонська – «Хліб». Твори художниць-примітивісток – феномен народного мистецтва: А.Собачко-Шостак, К.Білокур, М.Приймаченко, В.Павленко.

Розвиток театрального мистецтва. Провідні театри України: імені І. Франка, імені Лесі Українки в Києві, Київський театр опери та балету імені Т. Шевченка в Харкові, імені Заньковецької у Львові, імені Лесі Українки. Плеяда талановитих майстрів сцени: О. Кусенко, П. Куманченко, А. Гашинський, А. Роговцева, Б. Ступка. Драматургія М. Зарудного, В. Минка, п'єса О. Коломійця «Фараон».

Друге питання присвячене багатьом аспектам культури, зокрема, удосконалення жанрів української музики, створення нових опер, оперет, балетів, симфоній та пісень. Сузір'я оперних співаків: Д. Гнатюк, А. Солов'яненко, Є. Мірошніченко, А. Мокренко, М. Кондратюк, Д. Петриненко. Пісенна та музична творчість: «Пісня про рушник» на вірші А. Малишка; «Впали роси на покоси», «Два кольори» на слова Д. Павличка; «Марічка» М. Ткача; «Чорнобривці» М. Сингаївського; мелодії П.Майбороди, О.Білаша, І.Шамо.

Кіномистецтво: фільми Київської кіностудії 1950-х років – «Подвиг розвідника» Б.Барнета, «Тарас Шевченко» І.Савченка; «Гадюка» В.Івченка, кінокомедії «Королева бензоколонки»,

«Ключі від неба». Фільм С.Параджанова «Тіні забутих предків» за повістю М.Коцюбинського – визначне досягнення українського кіномистецтва. Телебачення – нове явище культурного життя. Перша передача Республіканського телебачення 5 листопада 1951 р. Розвиток книговидавничої справи. Збільшення кількості назв газет, які виходили в республіці в 1950-1958 роках, з 1192 до 3392 (в тому числі 2715 українською мовою).

Суперечливий характер розвитку української культури відтворюється в **третьому питанні**. «Шістдесятництво» в УРСР та його лідери: поети В. Симоненко, М. Руденко, Л. Костенко, В. Стус, І. Світличний, Д. Павличко, І. Драч, Є. Сверстюк, Б. Олійник, критик І. Дзюба, публіцист В. Чорновіл. Теорія «зближення націй» та формування нової історичної спільності – радянський народ. І. Дзюба «Інтернаціоналізм чи русифікація». О.Гончар «Собор». Метод «соціалістичного реалізму»: його сутність, риси та найяскравіші представники. Розвиток літератури. Досягнення української прози та поезії: цикл романів М. Стельмаха «Велика рідня», «Кров людська – не водиця», «Хліб і сіль»; трилогія О. Гончара «Прапорonosці»; роман Г. Тютюнника «Вир»; кіноповість О. Довженка «Поема про море»; поетичні та прозові твори А. Малишка, П. Загребельного, Ю. Смолича, Ю. Збанацького.

Наукові досягнення радянських учених є важливим аспектом вивчення **четвертого питання**. Створення українськими ученими на початку 1950-х років першої в СРСР та Європі електронно-обчислювальної машини. Розвиток ракетної техніки, космонавтики, використання атомної енергії в мирних цілях. І.В. Курчатов; генеральний конструктор будівництва космічних літальних апаратів С. Корольов; конструктор газотурбінних двигунів академік А.Люлька; розвиток кібернетики, який пов'язаний з іменем В. Глушкова. Роль О. Палладіна у становленні української біохімічної школи. Досягнення Амосова в області хірургії серця. Діяльність Академії наук та її президента Б.Патона. Книговидавнича справа. За 1966 – 1976 р. в УРСР було опубліковано понад 137 тис. різноманітних видань тиражем понад 2 млрд. примірників. Тільки в 1970-х роках у республіці видавалось 1737 газет, 198 журналів, діяло 26 видавництв. Видання

Української радянської енциклопедії в 17 томах, «Радянської енциклопедії історії України» в 4-х томах, публікація 26-томної «Історії міст і сіл Української РСР».

Досягнення радянської системи освіти, запровадження загальнообов'язкової середньої освіти. Розвиток кінофікації у 1970–1980-х роках. Розширення музейної мережі та культурно-освітніх закладів.

Останні роки радянської влади в Україні необхідно розглянути враховуючи Закон УРСР «Про мови в Українській РСР» (1989). Роль Спілки письменників України та її центрального органу – газети «Літературна Україна» в розвитку української культури, ліквідації «білих плям історії». Провідні позиції публіцистики, широкий резонанс виступів О.Гончара, Б.Олійника, В.Яворівського. Зміна акцентів у питаннях віровизнання, забезпечення права свободи совісті. Важливе місце асоціалізації зрушення в історичній науці.

Питання для самостійної роботи

Яке місце посіли шістдесятники в житті українського суспільства?
Які плюси та мінуси застою?
Назвіть основні параметри здобуття Україною незалежності.

Семінарське заняття

Культуротворчі процеси в Україні в умовах незалежності

План

1. Законодавча основа формування культури в незалежній Україні.
2. Досягнення в галузі науки і техніки.
3. Вплив ринкових відносин на культуру.

4. Цілісність українського культурного простору.

Основні поняття: космічна галузь, мова, комерційні жанри, національно-культурне відродження, національна свідомість, національна ідея, діаспора, національні меншини, суверенітет.

Література: [1]; [2]; [4]; [6]; [8]; [10]; [15]; [25].

Методичні рекомендації

Для розгляду **першого питання** необхідно звернути увагу на проголошення незалежності України (24 серпня 1991 р.). Формування правової основи у сфері культури та освіти: Закон України «Про освіту» (1991), державна національна програма «Освіта» «Україна ХХІ століття» (1993), Закон України «Про загальну середню освіту» (1993), Закон України про вищу освіту (2002), Ухвала Верховною Радою «Основ законодавства про культуру» (1992), Закон України «Про музеї та музейну справу» (1995), Закон України «Про охорону культурної спадщини» (2000). Становлення та розвиток системи середньої, вищої та спеціальної освіти в Україні. Відкриття вищих навчальних закладів недержавної форми власності. Відновлення діяльності Києво-Могилянської академії (1992). Розвиток НАУ на сучасному етапі.

При підготовці **другого питання** провідну роль варто віднести діяльності НАН України. Розвиток авіаційної науки і техніки. Цивільна авіація України на початку 1990-х років. Створення Державної адміністрації авіаційного транспорту України. Прийняття Повітряного кодексу. Вступ України до міжнародних авіаційних організацій, укладання міжнародних угод про повітряне сполучення. Утворення нових українських авіакомпаній – «Авіалінії України», «Міжнародні авіалінії України» та ін. Освоєння нових типів літаків, відкриття нових авіамаршрутів. Стан матеріально-технічної бази. Діяльність ОКБ ім. О. Антонова та ДП «Антонов». Літаки «Руслан», «Мрія», АН-70, АН-148 – гордість вітчизняного літакобудування. Підготовка

авіаційних спеціалістів. НАУ сьогодні: здобутки та досягнення. Перспективи розвитку авіації в Україні.

Космічна галузь України: Національне космічне агентство України: створення (1992), структура та діяльність. Прийняття Закону України «Про космічну діяльність» (15.11.1996). Національні (Загальнодержавні) науково-космічні програми (1993–1997 рр.; 1999–2002 рр.; 2003–2007 рр.; 2008–2012 рр.). Наземна космічна інфраструктура. Основні напрямки космічних досліджень. Створення космічних ракетних комплексів українського виробництва – «Циклон-2», «Циклон-3», «Зеніт-2», «Зеніт-3SL», «Дніпро». Запуски ракет-носіїв та виведення на навколосезні орбіти космічних апаратів та роботи над створенням нових модифікацій («Січ-1», «Океан-О», «АУОС-СМ-КФ», «АУОС-СМ-Ф», «Січ-1М», «МС-1-ТК», «Січ-2», «Січ-3-Р», «Січ-3-О»).

Створення та розвиток Національної космічної системи спостереження Землі «Січ», інтеграція її в європейську (GMES) та світову (GEOSS) системи. Міжнародне співробітництво у сфері дослідження та використання космічного простору в мирних цілях: міжнародні договори, участь у роботі міжнародних організацій та міжнародних комерційних проектах («Морський старт», «Наземний старт», «Дніпро», «Циклон-4»).

Політ в космос першого космонавта-дослідника незалежної України Леоніда Каденюка в складі екіпажа американського космічного корабля «Колумбія» місії STS –87 (листопад 1997).

Головним аспектом вивчення **третього питання** є вплив масової культури на формування національного культурного простору. Створення мережі культурної індустрії та культурної комунікації. Поширення комерційних жанрів у літературі: фантастика, детектив, любовно-авантюрний роман. Творчість письменників-фантастів Генрі Лайон Олді (колективний псевдонім Д. Громов та О. Ладиженський), А. Валентинов, М. та С. Дяченки, майстер любовно-авантюрного жанру С. Вілар (Н.Гавриленко).

Доцільно вказати при вивченні цього питання на розвиток художньої публіцистики, сучасного українського кіномистецтва, театру. Внесок у скарбницю світової культури оригінальних здобутків українських митців ХХ-ХХІ ст. Творчість І. Андрусая, Ю. Андруховича, О. Забужко, М. Матіос, А. Куркова, І. Чічкана,

Ю. Ілленка, О. Ярчука, О. Силенка та ін. Книговидавнича справа в Україні. Видавничі проекти І. Малковича.

Особливу увагу при підготовці до **четвертого питання** варто приділити усвідомленню цілісності українського культурного простору. Культура українського зарубіжжя: наукові, освітні та мистецькі здобутки українців. Вчені вважають, що відповідно до сучасних реалій, духовна спадщина народу України включає надбання національної культури українського народу, що створені як в Україні, так і за її межами, в діаспорі, всюди, де твориться українська культура. Пріоритет у цьому, безумовно, має духовний потенціал, що нагромадився в Україні. Критерієм того, що становить духовну спадщину українського народу, є відповідність культурного доробку загальнолюдським цінностям, тобто визнання того, що духовні надбання нації набувають загальнолюдського визнання.

Студент має знати, що протягом десятиліть у діаспорі нагромаджено значний духовно-культурний потенціал, створено чималі наукові, літературні, художні цінності, там працювали і працюють багато видатних українських науковців, письменників, митців.

Питання для самостійної роботи

Чим був спричинений національний підйом перших років незалежності України?

Які проблеми постали перед українською культурою після набуття незалежності?

Яке місце посіли представники діаспори в житті українського суспільства?

Які аспекти є важливими в культурі в процесі переосмислення радянського минулого?

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

(упорядник к.і.н., доц.. Кротюк С.Ф.)

Навчальна література

1. *Абрамович С.Д., Чікарькова М.Ю.* Світова та українська культура. Навч.посіб. – Львів: Світ, 2004. – 343 с.
2. *Вечірко Р.М., Семашко О.М., Олефіренко В.В., Кобринський Д.Ю.* Українська та зарубіжна культура: навч.-метод.посіб. для самостійного вивчення дисципліни – К.: КНЕУ, 2003. – 368 с.
3. *Гатальська С.М.* Філософія культури: Підручник. – К.: Либідь, 2005. – 328 с.
4. *Греченко В. А.* Історія світової та української культури з тестовими завданнями: довідник для школярів та студентів / В. А. Греченко, І. В. Чорний. – К.: Літера ЛТД, 2009. – 416 с.
5. *Дещинський Л.Є., Денисов Я.Я., Цубов Л.В.* Українська та зарубіжна культура. 4-е переробл. і доп. – Львів: Бескид Біт, 2005. – 304 с.
6. *Історія української культури: Зб-к матеріалів і документів / За ред. С.М. Клапчукак, В.Ф. Остафійчука.* – К.: Вища школа, 2000. – 608 с.
7. *Клапчук С.М., Остафійчук В.Ф., Білик Б.І., Горбань Ю.А.* Історія української та зарубіжної культури: навч.пос. – К.: Знання-Прес,2004. – 364 с.
8. *Кордон М.Д.* Українська та зарубіжна культура.Підручник / МОН – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 576 с.
9. *Культурологія: Навч. - метод. посібник для студентів усіх спеціальностей / В.А. Сіверс, С.І. Дичковський, Т.М. Никоненко, О.О. Рейда.* – К.: НАУ, 2005. – 208 с.
10. *Культурологія: теорія та історія культури. Навч. посібник/ Тюрменко І.І., ред.* – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 368 с.
11. *Культурологія: Культурологія. Українська та зарубіжна культура.Навчальний посібник / М. М. Закович - К.: Знання, 2007.- 567 с.*

12. *Меднікова Г.С.* Українська та зарубіжна культура ХХ століт = Ukrainian and Foreign Culture of the 20-th Century. Навч. посіб. – К.: Знання, 2002. – 216 с.
13. *Науко В.І., Артюх Л.Ф., Горленко В.Ф., Косміна Т.В.* Культура і побут населення України: навч. посібн. для вузів. – К.: Либідь: 1991. – 232 с.
14. *Подольська Є.А.* Культурологія: Навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів/ Є.А. Подольська, В.Д. Лихвар, К.А. Іванова – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 392 с.
15. *Попович М.* Нарис з історії української культури. – К.: АртЕд, 1998. – 728 с.
16. *Хрестоматія по культурології: Учебное пособие / Под ред. А.А. Радугина.* – М.: Центр, 1998. – 590 с.
17. *Черепанова С.О., Скобний В.Г., Бичко І.В.* Українська культура: історія і сучасність. Навч. посіб. – Львів: Світ, 1994. – 456 с.
18. *Чорненький Я.Я.* Культурологія. Теорія. Практика. Самостійна робота: Навч. посібник – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 389 с.
19. *Шевнюк О.П.* Культурологія: Навч. посібник – К.: Знання – Прес, 2004. – 254 с.
20. *Шейко В.М., Білоцерківський В.Я.* Історія української культури: навч. посіб. – 2-ге вид. – К.: Знання, 2010. – 271 с.
21. *Шейко В.М., Тишевська Л.Г.* Історія української культури: навч. посіб. – К.: Кондор, 2010. – 360 с.

Додаткова література

22. *Акимович Є.О.* Українська культура в історичному вимірі (IX - XVII ст.). – Одеса: Маяк, 2009 – 496 с.
23. *Виткалов В., Граб О.* Українська культура в добу глобалізації// Вища школа . Науково-практичне видання. – К., 2010
24. *Історія української культури у 5-ти тт. / Патон Б.Є., гол. ред.*
25. Т.1 Історія культури давнього населення України. – К.: Наукова думка, 2001. – 1136 с.
26. *Історія української культури у 5-ти тт. / Патон Б.Є., гол. ред.*

- a. Т.2 Українська культура XIII – першої половини XVII століть. – К.: Наукова думка, 2001. – 848 с.
 - b. Т.3 Українська культура другої половини XVII – XVIII століть. – К.: Наукова думка, 2003. – 1247 с.
27. *Історія української культури* / Крип'якевич І., ред. – 4-е вид. стереотип. – К.: Либідь, 2002. – 368 с.
 28. *Історія української культури: Побут. Письменство. Мистецтво. Театр. Музика* / За ред. Крип'якевича І. – 3-е вид. стереотип. – К.: Либідь, 2000. – 654 с.
 29. *Кримський С.І. Під сигнатурою Софії* – К.: Києво-Могилянська академія, 2008. – 720 с.
 30. *Культура України: зб-к наук.пр. Спецвипуск 21 Культурологія/ Шейко В.М., ред.* – Харків: ХДАК, 2008. – 242 с.
 31. *Огієнко І. Українська культура: курс, читаний в Українськiм народнiм унiверситетi. З малюнками та портретами українських культурних діячів: репринтне, відтворене видання 1918р.* – К.:МП „Абрис”, 1991. – 272 с.
 32. *Огієнко І. Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу.* – К.: Довіра, 1992. – 142 с.
 33. *Самосознание европейской культуры XX века. Мыслители и писатели Запада о месте культуры в современном обществе: Сб-к: Перевод.* – М.: Политиздат, 1991. – 365 с.
 34. *Скуратовський В. Культура нового часу – основні стратегії новоевропейського культурного розвитку* К.: Києво-Могилянська академія, 2007. – 36 с.
 35. *Українська культура: лекції/ Ред. Д.Антонович. Ред. кол. Ю.П.Дяченко; Упоряд. С.Ульяновська* – К.: Либідь, 1993. – 592 с.
 36. *Українська культура в європейському контексті/Ю.П. Богуцький, В.П.Андрущенко, Ж.О. Безвершук, Л.М.Новохатько.* – К.: Знання, 2007. – 680 с.
 37. *Фартушиний А.А. Українська культура: Ч.2: Культура українських земель у складі Великого князівства Литовсько-Руського та Речі Посполитої* – Львів: Львів.політехніка, 2000. – 112 с.

38. *Шейко В.М.* Формування основ культурології в добу цивілізаційної глобалізації (друга половина XIX –початок XXI ст.): Монограф. – К.: Генеза, 2005. – 592 с.
39. *XXI век: мир между прошлым и будущим. Культура как системообразующий фактор международной и национальной безопасности/ Лаповенко О.П., ред.* – К.: Стилос, 2004. – 572с.

Довідкова література

40. *Енциклопедія постмодернізму: Пер. з англ. / Вінквіст Ч.Е., Тейлор В.Е.. ред.* – К.: Основи, 2003. – 504 с.
41. *Кононенко Б.И.* Большой толковый словарь по культурологии. – М.: АСТ, 2003. – 512 с.
42. *Короткий енциклопедичний словник з культури / М.М. Корінний, В.Ф. Шевченко..* – К.: Україна, 2003. – 384 с.
43. *Культурология. XX век. Энциклопедия.* В 2-х тт. – СПб.: Алетейл, 1998. – Т.1. – 448 с.; Т.2 – 446с.
44. *Российский гуманитарный энциклопедический словарь.* В 3-х тт. / П.А. Клубков, гл. ред. – М. : ВЛАДОС, 2002. – Т.1. – 688 с.; Т.2 – 720 с.; Т.3 – 704 с.